

Теорія та методика навчання географії

УДК 373.5.091.33:001.891]:91

DOI: 10.31652/2786-5754-2025-9-19-28

Бірюкова Н. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри географії
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
ORCID ID 0009-0009-5079-739X
e-mail: sconland@gmail.com

Романюк Р.К.

доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
здобувач освіти другого (магістерського) рівня,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
ORCID ID 0000-0002-6306-7427
e-mail: romaniuk-r@zu.edu.ua

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

У статті обґрунтовано значимість використання дослідницької технології навчання в освітньому процесі з географії. Доведено, що ця технологія сприяє розвитку індивідуальних здібностей та дослідницької діяльності учнів/учениць, забезпечує вищий рівень їх пізнавальної самостійності, підвищення внутрішньої мотивації, сприяє підготовці учнівства до самоосвіти упродовж життя. Грунтовний аналіз наукових здобутків та емпіричних матеріалів засвідчує відсутність глибокого і цілісного дослідження методики використання дослідницької технології навчання, спрямованої на розвиток творчого потенціалу учнів у процесі вивчення географії в Новій українській школі.

Метою статті є обґрунтування необхідності використання дослідницької технології навчання в освітньому процесі з географії; експериментальне з'ясування реального стану проблеми в практиці навчання; визначення методичних особливостей застосування дослідницької технології навчання на уроках географії та з'ясування проблем і перешкод щодо її впровадження на сучасному етапі розвитку географічної освіти.

Упродовж дослідження використовувалися теоретичні методи (загальнонаукові методи дослідження реальної дійсності, порівняльно-історичний й структурний); емпіричні методи (анкетування, бесіда, інтерв'ювання); спостережливий метод (спостереження, самоспостереження); практико-методичний метод (аналіз передового і масового педагогічного досвіду, результатів діяльності). Дослідно-експериментальна робота здійснювалася у закладах загальної середньої освіти м. Вінниці та м. Житомира.

Розглянуто різні погляди науковців та респондентів на змістову сутність поняття «дослідницька технологія навчання» та її роль у забезпеченні ефективності освітнього процесу з географії. Здійснено аналіз результатів констатувального експерименту, в процесі якого з'ясовувався реальний стан проблеми в практиці навчання. Виявлено, що на сучасному етапі в освітньому процесі з географії дослідницька технологія навчання досить поширена. Проте не завжди вчителі враховують її методичні особливості, недоліки, використовують дослідницькі завдання епізодично. Основною проблемою є недостатня сформованість в учнів/учениць умінь та навичок самостійної роботи з джерелами географічної інформації; слабкий розвиток прийомів логічного мислення; не всі вони мають достатній рівень знань для того, щоб бути активними учасниками освітнього процесу. Констатовано, що дослідницька технологія асоціюється у сучасних учнів із творчістю, креативністю, самостійністю, критичним мисленням, розвитком комунікативних здібностей, відкриттям чогось нового, умінням обґрунтовувати власну позицію, впевненістю у собі, різноманіттю думок. Визначено методичні особливості застосування дослідницької технології навчання на уроках географії. Окреслено проблеми та перспективи застосування дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії.

Ключові слова: дослідницька технологія навчання, освітній процес, дослідження, географія, дослідницька діяльність, активізація навчально-пізнавальної діяльності, самостійна робота, логічне, творче та критичне

мислення, констатувальний експеримент.

Biriukova N. V.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Geography
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID ID 0009-0009-5079-739X
e-mail: sconland@gmail.com

Romaniuk R. K.

Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Zhytomyr Ivan Franko State University,
Second-level (Master's) student,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID ID 0000-0002-6306-7427
e-mail: romaniuk-r@zu.edu.ua

USE OF RESEARCH-BASED LEARNING TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF STUDYING GEOGRAPHY

The article substantiates the importance of using research-based learning technology in the educational process of geography. It has been proven that this technology contributes to the development of individual abilities and research activities of students, ensures a higher level of cognitive independence, increases internal motivation, and facilitates the preparation of students for lifelong self-education. A thorough analysis of scientific achievements and empirical materials indicates the absence of a deep and holistic study of the methodology for using research-based learning technology aimed at developing students' creative potential in the process of studying geography within the framework of the New Ukrainian School.

The purpose of the article is to justify the necessity of using research-based learning technology in the educational process of geography; to experimentally determine the actual state of the problem in teaching practice; to identify the methodological features of applying research-based learning technology in geography lessons; and to clarify the challenges and obstacles to its implementation at the present stage of the development of geographical education.

During the research, theoretical methods (general scientific methods of studying objective reality, comparative-historical and structural methods), empirical methods (questionnaires, conversations, interviews), observational methods (observation, self-observation), and praxiometric methods (analysis of advanced and mass pedagogical experience and activity results) were used. The experimental work was carried out in general secondary education institutions of Vinnytsia and Zhytomyr.

Various perspectives of scientists and respondents on the conceptual essence of the term "research-based learning technology" and its role in ensuring the effectiveness of the geography educational process are examined. The results of the ascertaining experiment, which determined the actual state of the problem in teaching practice, are analyzed. It was found that at the current stage, the use of research-based learning technology in the educational process of geography is quite widespread. However, teachers do not always take into account its methodological specifics, advantages, and limitations, and they often use research tasks only sporadically. The main problem is the insufficient development among students of skills and abilities for independent work with sources of geographical information, the weak formation of logical thinking techniques, and the fact that not all of them have a sufficient level of knowledge to be active participants in the educational process. It has been established that modern students associate research-based learning technology with creativity, independence, critical thinking, the development of communication skills, discovery of new ideas, the ability to justify their own position, self-confidence, and diversity of opinions. The methodological features of applying research-based learning technology in geography lessons are identified. The problems and prospects of applying this technology in the process of studying geography are outlined.

Keywords: research-based learning technology, educational process, research, geography, research activity, activation of educational and cognitive activity, independent work, logical, creative and critical thinking, ascertaining experiment.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останні десятиліття засвідчили суттєві зміни в системі освіти в Україні, що зумовлено глобальними й інтеграційними процесами, та внутрішніми потребами оновлення змісту, методів та форм навчання. У цьому контексті,

натепер, основою організації освітнього процесу з географії в закладах загальної середньої освіти є діяльнісний і компетентнісний підхід, а пріоритетною метою – розвиток творчого потенціалу особистості, дослідницьких здібностей учнів, що є необхідними умовами підвищення ефективності й результативності навчання.

Проте, упродовж останніх років, які охоплюють період епідемії COVID-19 та повномасштабне вторгнення на територію України російської федерації, відбулася переорієнтація на онлайн формат освітнього процесу. У зв'язку з цим, у закладах загальної середньої освіти виникла проблема забезпечення якості навчання учнів, знизився рівень їх підготовки, зокрема, і на уроках географії. Основною причиною, на наш погляд, є не достатній рівень сформованості умінь і навичок самостійної роботи учнів, а також, здебільшого, відсутність їх внутрішньої мотивації до саморозвитку та самоосвіти. Крім того, за умов розбудови Нової української школи сучасний урок географії має сприяти активному засвоєнню та творчому застосуванню учнями навчального матеріалу на практиці. Саме ці завдання потребують використання дослідницької технології, яка поєднує елементи проблемного, проєктного й інтерактивного навчання. Варто зауважити, що навчання, як дослідження, забезпечує також вищий рівень пізнавальної самостійності учнів на уроках географії, сприяє підвищенню їх внутрішньої мотивації, більш раціональній побудові освітнього процесу й таким чином досягненню гарантованих результатів у педагогічній діяльності. Саме через організацію дослідницької діяльності в учасників освітнього процесу розвиваються усі види мислення: логічне, творче, критичне, підвищується інтерес до вивчення географії, створюються умови практичного застосування географічних знань.

Проте спостереження на уроках географії, бесіди та анкетування, проведені упродовж дослідження, свідчать, що вчителі, особливо під час онлайн навчання, не завжди створюють умови для активної дослідницької діяльності, систематичної участі учнів у процесі засвоєння нових знань.

Аналіз наукових здобутків та емпіричних матеріалів засвідчує відсутність глибокого і цілісного дослідження методики використання дослідницької технології навчання, спрямованої на розвиток творчого потенціалу учнів у процесі вивчення географії в Новій українській школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми використання дослідницької технології навчання в освітньому процесі знайшли своє відображення в працях Г. Костюка, В. Сухомлинського, Л. Круглик, С. Коберника, В. Корнєєва, Т. Назаренко, О. Пехоти, В. Самойленка, О. Топузова, які роблять акцент на практичному характері шкільної географії та необхідності формування в учнів дослідницьких умінь. Психологічні аспекти дослідницького підходу обґрунтовані у працях Л. Виготського, П. Гальперіна, згідно з їхніми поглядами, навчання є найбільш ефективним тоді, коли учень сам активно бере участь у процесі пізнання. Дослідницьке навчання дозволяє реалізувати зону найближчого розвитку, розвиває пізнавальні інтереси, формує навички планування, рефлексії, самооцінки.

Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти [2], освітній процес має бути орієнтований на формування таких наскрізних умінь як: критичне мислення, вміння працювати в команді, аналізувати й інтерпретувати дані, застосовувати знання у практичній діяльності. Усе це повною мірою реалізується через застосування дослідницької технології. Водночас, методична література [3;5;] зазначає, що ефективність дослідницької діяльності залежить не лише від підбору змісту навчання, а й від правильної організації уроку, мотивації учнів, наявності належного навчально-методичного забезпечення.

У сучасній педагогічній науці спостерігається підвищений інтерес до інноваційних освітніх технологій, що сприяють реалізації компетентнісного підходу та розвитку в учнів творчих здібностей та здатності працювати самостійно. Зокрема, у працях О. Пометун [6], І. Бега [1] та ін. обґрунтовується необхідність переходу від традиційного, репродуктивного навчання до діялісного, зорієнтованого на самостійне здобуття знань учнями. Детально

наукова проблема формування дослідницьких компетентностей учнів з географії розкрито в роботі В. Яценко [7].

Серед закордонних робіт в контексті дослідницької технології навчання відзначаємо ґрунтовну роботу Маргарет Робертс, присвячену вивченню географії через дослідження в класі. Праця включає методичні поради вчителю та приклади практичних завдань на уроці. Авторка виділяє чотири ключові аспекти дослідження в класі: підхід до географічних знань, що базується на питаннях; критичне вивчення доказів, на яких ґрунтуються географічні знання; розвиток географічного розуміння; рефлексія над навчанням [9]. Лонгітюдні дослідження зарубіжних вчених, присвячені вивченню труднощів молодих вчителів, свідчать, що проблеми із впровадженням дослідницької технології навчання вчителями-початківцями пов'язані з мотивацією вчителів, особливо з самоефективністю, попереднім дослідницьким досвідом, а також з педагогічною освітою [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Учителі з інноваційним мисленням розпочали впровадження дослідницької технології навчання в освітній процес. Проте, це ще не ввійшло у широку практику, що, в свою чергу, ставить під питання забезпечення якісного рівня географічної освіти, досягнення стратегічної мети НУШ, яка реалізується через діяльнісний та компетентнісний підхід. Передусім, бракує конкретних методичних рекомендацій вчителям щодо особливостей використання дослідницької технології навчання в системі шкільної географічної освіти, які будуть передбачати інтеграцію дослідницьких завдань, проєктів та експериментів, що допоможуть учнівству самостійно опановувати знання та застосовувати їх на практиці.

Метою статті є обґрунтування значимості використання дослідницької технології навчання в освітньому процесі з географії; з'ясування реального стану проблеми в практиці навчання; визначення методичних особливостей застосування дослідницької технології навчання на уроках географії; з'ясування проблем, які є перешкодою щодо її впровадження на сучасному етапі розвитку географічної освіти.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасного, динамічного інформаційного середовища, де обсяг знань постійно зростає, саме здатність учнів / учениць до самостійних досліджень та критичного аналізу інформації стає основою якісної освіти. Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти, організація освітнього процесу повинна бути спрямована на формування таких наскрізних умінь, як критичне мислення, здатності працювати в команді, аналізувати й інтерпретувати дані, застосовувати знання у практичній діяльності. Усе це повною мірою реалізується через застосування дослідницької технології навчання [2].

В. Яценко зазначає, що формування дослідницьких компетентностей учнів/учениць у процесі навчання географії базується на практичних вміннях виявляти дослідницькі проблеми і виконувати дослідницькі навчальні завдання; установлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами природи чи суспільства, досліджувати їх самостійно або в групі; презентувати результати роботи тощо. Автор вважає, що дослідницька компетентність також включає формування в учнів/учениць дослідницької культури й академічної доброчесності [7, с. 146].

Вважаємо, що географія, як шкільний предмет, має значні можливості для дослідницького підходу до навчання, самостійного здобуття учнями знань шляхом дослідження об'єктів, процесів, явищ природи та суспільства. Методика її вивчення передбачає роботу з різними джерелами інформації: картами, підручником, статистичними даними, Інтернет-ресурсами. Крім того, у процесі вивчення географії можливе моделювання реальних ситуацій, організація міні-досліджень, експедицій, спостережень. Цей шлях включає всі елементи проблемного навчання, а саме, виявлення проблеми предмету дослідження, її аналіз, оцінку, висунення гіпотези з її обґрунтуванням та перевірку правильності отриманого результату. Як свідчить практика, забезпечення результативності дослідницької технології у навчанні географії залежить від систематичного застосування цілої низки методів : проблемного, частково-пошукового, дослідницького, які передбачають самостійну роботу

учнів/учениць, упродовж якої вони встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між явищами і процесами природи та суспільства, виводять на їх базі закономірності, формують висновки. Така діяльність забезпечує творче застосування учнівством знань на практиці, формування нових пізнавальних цінностей.

З'ясовано, що основною метою використання дослідницької технології на уроках географії є формування дослідницьких умінь і навичок учнівства, розвиток їхніх інтелектуальних, творчих здібностей, і як наслідок – формування активної, компетентної, особистості [5, с.25]. Реалізація зазначеної мети вимагає від учителя географії формування в учнів інтересу до пізнання навколишнього світу, дослідницької діяльності, забезпечення знання етапів проведення досліджень.

Вважаємо, що використання дослідницької технології на уроках географії сприяє вирішенню таких завдань:

- забезпечення систематичного використання активних методів навчання;
- формування в учнів дослідницьких умінь та навичок, здатності до дослідницької діяльності;
- розвиток в учнів інтересу до досліджень навколишнього середовища у процесі їх ознайомлення із географічними об'єктами, явищами, процесами та фактами;
- розкриття творчих здібностей учнів;
- удосконалення в учнів умінь та навичок самостійної роботи із різноманітними джерелами географічної інформації;
- сприяння інтелектуальному розвитку учнів у процесі вивчення географії;
- підвищення якості засвоєння навчального матеріалу;
- розвиток логічного, творчого й критичного мислення учнів.

Варто зауважити, що здатність учнів проводити дослідження значною мірою є індивідуальна. У зв'язку з цим, в практичній діяльності учителю географії необхідно розрізняти кілька рівнів організації навчання на основі використання дослідницької технології: низький, середній, високий.

Зокрема, низький (репродуктивний) рівень характеризується пріоритетною роллю вчителя на початковому етапі дослідження. Саме педагог створює проблемну ситуацію, висуває гіпотезу та відбирає методи, а учні при цьому керуються його інструкцією щодо проведення дослідження. Метою цього рівня є формування необхідних дослідницьких умінь і навичок для подальшого самостійного їх застосування у навчанні.

Середній рівень передбачає пріоритетність дій вчителя на етапі постановки проблеми та мотивації учнів до проведення дослідження. Вчитель розробляє питання евристичної бесіди, в процесі якої учні самостійно працюють з джерелами географічної інформації, вирішуючи поступово поставлені конкретні завдання. На цьому рівні відбувається вдосконалення вже сформованих пізнавальних здібностей та їх подальший розвиток.

Характерною ознакою високого рівня є повна самостійність учнів від першого до останнього етапу дослідження. Учитель формулює завдання проблемного й творчого характеру, консультує, перевіряє та оцінює їх результати. Отже, важливою методичною умовою упровадження дослідницької технології в освітній процес з географії є врахування рівня підготовки учнів до самостійної дослідницької діяльності.

Варто зауважити, що учителю географії важливо у процесі використання зазначеної технології враховувати мотивацію учнів до дослідницької діяльності. У методиці визначено три рівні мотивації. Зокрема, на початковому (низькому) рівні, учнів приваблюють цікаві факти про географічні об'єкти, процеси, явища, які відбуваються в ландшафтній оболонці, або ж в суспільстві. Для другого (середнього) рівня мотивації, характерним є зацікавленість учнів у вирішенні нескладних завдань творчого або проблемного характеру, наприклад, дослідження причинно-наслідкових зв'язків, між окремими компонентами природи. Повноцінна самостійна дослідницька діяльність учнів є характерною для вищого рівня

мотивації. Він, здебільшого, передбачає проєктну діяльність учнів, виконання комплексних досліджень природи, окремих секторів економіки України, вирішення багатоаспектних екологічних проблем.

З'ясовано, що навчальне дослідження на уроках географії здійснюється упродовж таких етапів: 1) усвідомлення проблеми, виявлення протиріччя, що є причиною для здійснення дослідження; 2) висування гіпотези; 3) робота із різноманітними джерелами географічної інформації, збирання теоретичних фактів, що можуть бути використані для пояснення певного явища, процесу, чи формулювання гіпотези дослідження; 3) проведення експериментальних досліджень; 4) обґрунтування отриманих експериментальних даних з точки зору їх вірогідності для формулювання відповідних висновків; 5) аналіз результатів проведеного дослідження; 6) формулювання висновків, базуючись на отриманих результатах дослідження.

Як свідчать результати проведеного експерименту, важливою умовою використання дослідницької технології на практиці є постійна взаємодія учителя і учнів, своєчасне внесення корективів у їх діяльність упродовж дослідження, здійснення систематичного контролю поточних результатів – це допомагає уникнути помилок на шляху пізнання.

На нашу думку, фундаментальною основою використання дослідницької технології навчання в процесі вивчення географії є особистість вчителя географії, високий рівень його фахової, методичної, психологічної компетентності, досвід дослідницької діяльності. З'ясовано, що обов'язковою методичною умовою впровадження дослідницької технології в освітній процес з географії, є проведення підготовчого етапу, який включає: аналіз програм з географії та визначення тем вивчення навчального матеріалу, які передбачають дослідження об'єктів, явищ, процесів природи і суспільства; врахування рівня сформованості в учнів умінь й навичок самостійної роботи з різноманітними джерелами інформації, здатності до аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, абстрагування; розробка системи завдань проблемного й творчого характеру; визначення пізнавальної цінності впровадження дослідницької технології.

Значна увага у процесі дослідження приділялася практиці використання дослідницької технології на уроках географії. Для вивчення реального стану досліджуваної проблеми був проведений констатувальний експеримент, який складався з чотирьох етапів: спостереження відвіданих уроків; аналіз анкетування учнів; аналіз анкетування вчителів; бесіди та інтерв'ю з вчителями та учнями.

Експериментальним майданчиком було обрано такі ЗЗСО: ліцеї №8,18, 27, м. Вінниця та ліцеї № 30, 34 міста Житомира. Експериментальному етапу передував теоретичний, упродовж якого відбувалося вивчення проблеми використання дослідницької технології навчання у працях вчених педагогів, методистів, географів. В констатувальному педагогічному експерименті, брало участь 80 вчителів, з різним досвідом роботи, та 240 учнів.

З метою ефективного використання дослідницької технології навчання на уроках географії необхідно було, під час дослідження, визначити теми програмного матеріалу, вивчення яких за даною технологією має найбільшу пізнавальну й освітню цінність; визначити комплекс дослідницьких методів, прийомів і методик, доступних для використання в навчально-дослідницькій діяльності учнів; розробити систему завдань, що потребують досліджень відповідних географічних проблем; відібрати відповідні джерела інформації.

Особливу увагу вчителі, які брали участь в експерименті, акцентували на формуванні дослідницьких вмінь і навичок школярів відповідно до особливостей вивчення географії. Навчально-дослідницькі завдання і зумовлений ними освітній процес підпорядковувалися гарантованому досягненню результатів. Тому впродовж проведення експериментальних досліджень здійснювався постійний контроль поточних результатів, вносилися корективи, що забезпечувало досягнення поставленої мети. У кінці навчального року буде оцінено здобуті результати і зроблено відповідні висновки.

На етапі констатувального експерименту проводилось усне опитування учнів, де їм

пропонувалося відповісти такі запитання:

- Чи цікаво проводяться уроки географії в школі?
- Чи виконуєте Ви завдання творчого або проблемного характеру на уроках географії?
- Чи подобаються Вам підручники з географії?

Опитавши учнів 7 – 10-х класів, можна зробити наступні аргументовані висновки. Відповідаючи на перше питання, учні висловлювали різні думки. Наводимо приклад деяких з них:

- по – перше, учні хотіли б, щоб вчителі були енергійними, творчими і заохочували їх до різних цікавих робіт, більше проводили уроків поза межами класу, школи;

- по – друге, на їх переконання, уроки проводяться цікаво лише за умови, коли сам вчитель систематично збагачує свої знання, розширює світогляд і вчить цього учнів, і є авторитетом для них;

Відповідаючи на друге питання, учні зазначили, що завдання творчого й проблемного характеру на уроках географії вони виконують не систематично і не завжди можуть їх правильно виконати. Щодо запитання «Чи подобаються Вам підручники з географії, зокрема, для НУШ», значна частина респондентів відповіла «так», аргументуючи це тим, що у більшості з них чимало цікавих, творчих завдань та ілюстративного матеріалу, який спонукає їх до самостійної роботи, зацікавлює. Інша частина учнів зазначила, що зміст навчального матеріалу для них є складним, вони не завжди можуть зрозуміти його сутність.

Проаналізувавши результати усного опитування школярів, виникла необхідність у проведенні анкетування серед учителів з метою розуміння ними змістової сутності поняття «дослідницька технологія навчання», шляхів її реалізації, та з'ясування причин, які ускладнюють її використання на практиці. Результати анкетування представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати анкетування вчителів щодо змістової сутності поняття «дослідницька технологія навчання»

№	Питання анкети	Оцінка відповідей
1.	Яка мета використання дослідницької технології навчання на уроках географії?	Більшість респондентів висловили одностайну думку, що використання дослідницької технології сприяє активізації процесу засвоєння знань, розвитку дослідницьких й творчих здібностей учнів, сприяє підготовці їх до самоосвіти упродовж життя
2.	Які шляхи реалізації дослідницької технології Ви використовуєте на практиці?	Використання нетрадиційних уроків (ігри), дослідницьких проєктів, групової діяльності, мультимедійних засобів, самостійної роботи
3.	За допомогою яких методів реалізується дослідницька технологія на практиці?	Нетрадиційні методи, дослідницький, частково-пошуковий, проблемного викладу.
4.	Чи методично правильно розроблені навчальні програми й підручники для того, щоб сприяти розвитку дослідницьких здібностей учнів?	90% - відповіло позитивно, проте зауважили, що навчальні програми для НУШ перевантажені значною кількістю складних завдань, які учні не завжди можуть виконати. Причина - недостатній рівень їх підготовки, особливо в 6 класі, коли учні лише розпочинають вивчення географії.

5.	Які причини не дають можливості результативно використовувати дослідницьку технологію навчання?	Не сформованість у значної кількості учнів умінь і навичок самостійної роботи з джерелами інформації, логічного мислення. Недостатня методична компетентність вчителів через відсутність спеціально підготовлених методичних рекомендацій з використання дослідницької технології на уроках географії, відсутність мультимедійних й технічних засобів навчання в деяких ЗЗСО.
----	---	---

Проведені дослідження, які ми здійснювали під час аналізу контрольних, самостійних, практичних робіт, дослідницьких проєктів учнів, планів – конспектів уроків учителів, аналізу класних журналів та матеріалів методичних об'єднань учителів географії дозволили накопичити фактичний матеріал щодо особливостей використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії. Зокрема, виявлено, що учителі епізодично застосовують дослідницький, частково-пошуковий та проблемний методи навчання, які сприяють розвитку дослідницької діяльності учнів на уроках географії. В їх роботі здебільшого переважають пояснювально-ілюстративний та репродуктивний методи навчання. Основною причиною такої ситуації, є недостатній рівень знань та умінь учнівства для того, щоб бути активними учасниками освітнього процесу. Також були виділені переваги дослідницької технології, серед них, інноваційність у навчанні, розкриття індивідуальних особливостей учнів, їх творчого потенціалу та розвиток усіх видів мислення (логічного, творчого, критичного), формування умінь й навичок самостійної роботи й розвиток дослідницьких здібностей учнівства, сприяння розвитку пізнавального інтересу до вивчення географії. До недоліків ми віднесли: інтенсивну розумову діяльність учнів, яка призводить до більшої стомлюваності, підвищені вимоги до діяльності учнів, рівня їх підготовки та недостатність методичного забезпечення щодо особливостей використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії.

Проведене дослідження, підтвердило, що кожен учень має певний дослідницький потенціал, а завданням учителя є створення умов для його розкриття. Це є важливим завданням, тому що організація навчально-пошукової роботи учнів на уроках географії допоможе їм наблизитися до розуміння процесів, які відбуваються в ландшафтній оболонці та суспільстві, їх єдності, сприятиме формуванню світогляду, самоосвіті упродовж життя, розкриттю творчого потенціалу.

Висновки і перспективи досліджень. Вище зазначене є свідченням необхідності серйозного і відповідального ставлення до упровадження інноваційних методик в освітній процес з географії. Перш за все, потрібно забезпечити базисні умови застосування дослідницької технології навчання в процесі вивчення шкільних курсів географії:

1) сформувані в учнів / учениць уміння та навички самостійної роботи з різноманітними джерелами географічної інформації, які безпосередньо спираються на володіння прийомами логічного мислення;

2) забезпечити належну підготовку майбутніх вчителів географії до роботи за навчальними програмами, які ґрунтуються на компетентнісному та діяльнісному підходах до організації освітнього процесу. Це вимагає перегляду змісту освітніх програм, навчальних планів та робочих програм з географічних дисциплін, впровадження єдиного підходу до їх створення за спорідненими спеціальностями у всіх ЗВО України;

3) вирішити проблему синхронізації завдань початкової і базової середньої освіти, створивши фундамент для переходу до активної участі учнів/учениць в освітньому процесі з географії. По завершенню початкової школи учні вже повинні бути підготовлені до виконання

різноманітної самостійної роботи з географії, яка реалізується через дослідження, проєкти, вирішення проблемних завдань, спостереження, проте така готовність не сформована, що є перешкодою для впровадження інноваційних методик;

4) внести корективи до навчальної програми початкового курсу географії в 6 класі «Планета Земля», де починають формуватися основні географічні поняття, уміння і навички самостійної роботи з основними джерелами інформації, зокрема, з картою, закладається фундамент для проведення повноцінної самостійної діяльності учнівства. На думку вчителів, програма перевантажена значною кількістю досліджень, проєктів, особливо, на початку вивчення курсу, коли значна частина учнівства не здатна їх виконати самостійно. У подальших дослідженнях більше уваги необхідно звернути на розробку моделі застосування дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії, яка буде передбачати інтеграцію дослідницьких завдань, проєктів та експериментів, що допоможуть учнівству самостійно опановувати знання, аналізувати інформацію та формувати навички критичного мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. Педагогіка і психологія. 2009. № 2 (63). С. 26 – 31.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. (зі змінами згідно Постанови КМУ №978 від 30.08.2022) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення 01.10.2025 р.).
3. Дидактика географії : монографія (електронна версія) / В.М. Самойленко, О.М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. Київ: Ніка-Центр, 2013. 570 с.
4. Маслова Н. М. Сучасні освітні технології у викладанні географії : навч.- метод. посібник. Кропивницький, 2019. 101 с.
5. Освітні технології навчання: навч.-метод. посіб. / За заг. ред. О.М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2011. 256 с.
6. Пометун О. І. Технології розвитку критичного мислення учнів. Київ: Плеяда, 2006. 220 с.
7. Яценко В. Формування дослідницьких компетентностей учнів з географії як наукова проблема. *Proces edukacyjny w czasie wojny i powojennej odbudowy Ukrainy z integracją ze wspólnotą europejską*: monografia / Instytut Pedagogiki NANP Ukrainy; red. O. Topuzov, M. Holovko, Z. Sharlovych, K. Ladonia; [Wydanie elektroniczne]. Łomża-Kijów, 2024, S. 141 – 149.
8. Chichekian T., Shore B. M., Tabatabai D. First-year teachers' uphill struggle to implement inquiry instruction: Exploring the interplay among self-efficacy, conceptualizations, and classroom observations of inquiry enactment. *SAGE Open*, 2016. 6 (2). P. 1–19. <https://doi.org/10.1177/2158244016649011>
9. Roberts Margaret. *Geography Through Enquiry* (second edition). Geographical Association, 2023. 197 p.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2009). Teoretyko-prykładnyi sens kompetentnisnoho pidkhodu v pedahohitsi [Theoretical and practical significance of the competency-based approach in pedagogy] *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and Psychology*, 2 (63), 26 – 31 [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity (2022) [State Standard for Basic Secondary Education]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia 2020 r. №898. (zi zminamy zghidno Postanovy KМУ №978 vid 30.08.2022) – Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 898 of September 30, 2020. (as amended by Resolution of the Cabinet of Ministers No. 978 of August 30, 2022) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (Last accessed 01.10.2025) [in Ukrainian].
3. Samoilenko, V. M., Topuzov, O. M., Vishnikina, L. P., & Dibrova, I. O. *Dydaktyka heohrafii: monohrafiia (elektronna versiia)* (2013) [Didactics of Geography: monograph (electronic version)]. Kyiv: Nika-Tsentr, 570 [in Ukrainian].
4. Maslova, N. M. (2019). *Suchasni osvitni tekhnolohii u vykladanni heohrafii : navch.- metod. posibnyk* [Modern Educational Technologies in Teaching Geography: teaching guide]. Kropyvnytskyi, 101

[in Ukrainian].

5. Osvitni tekhnolohii navchannia: navchalno-metodychnyi posibnyk / za zah. red. O.M. Piekhoty (2011). [Educational technologies for learning: teaching and methodological guide, edited by O.M. Piechota]. Kyiv : A.S.K., 256 [in Ukrainian].

6. Pometun, O. I. (2006). Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv [Technology for developing critical thinking in students]. Kyiv: Pleiada, 220 [in Ukrainian].

7. Yatsenko, V. (2024). Formuvannia doslidnytskykh kompetentnostei uchniv z heohrafii yak naukova problema [Forming students' research competencies in geography as a scientific problem] in: Proces edukacyjny w czasie wojny i powojennej odbudowy Ukrainy z integracją ze wspólnotą europejską : monografia / Instytut Pedagogiki NANP Ukrainy; edit. O. Topuzov, M. Holovko, Z. Sharlovych, K. Ladonia; [Wydanie elektroniczne]. Łomża-Kijów, 141 – 149 [in Ukrainian].

8. Chichekian, T., Shore, B. M., & Tabatabai, D. (2016). First-year teachers' uphill struggle to implement inquiry instruction: Exploring the interplay among self-efficacy, conceptualizations, and classroom observations of inquiry enactment. SAGE Open, 6 (2), 1–19. <https://doi.org/10.1177/2158244016649011> [in English].

9. Roberts, Margaret (2023). Geography through Enquiry (second edition). Geographical Association, 197 [in English].

Статтю надіслано до редколегії 29.09.2025 р.

Статтю рекомендовано до друку 21.10.2025 р.